

Rödfärgen är till sin typ en slamfärg vilket innebär att färgpigmentet är uppslammat i en vätska (vatten). Troligen hör denna typ av färg till våra äldsta färger, använda och utvecklade under många tusen år.

Det finns en stor receptvariation bland slamfärgerna med tillsatser av olika naturprodukter som ger färgen speciella egenskaper. Dessa ämnen är ofta mineralämnen som också fungerar som pigment, olika jordfärgspigment som ockror och umbror. Andra tillsatser har varierat beroende av traktens naturförutsättningar och näringsfång och fungerat som bindemedel, lösningsmedel och pigment. Exempel på detta är blod, öl, urin, tran, sälspäck, sillake, lut, tjära, linolja, hartser m.m. Traditionella tillsatser som sillake, saltlake och urin inverkar positivt på färgen genom att ytspänningen ändras och att färgen därmed tränger djupare in i träet.

Mot slutet av 1500-talet rödfärgades trätaken på några slott och herresäten, troligen mest av estetiska skäl. Under senare delen av 1600-talet målades adelns timrade mangårdsbyggnader med rödfärgspigment utblandat i tjära som gav dem en mustig rödbrun färg. Den då lilla tillgången på pigment gjorde att det blev förknippat med välstånd i samhället att rödfärpa sina hus. Under 1700-talet rödfärgades husen i städerna efterhand.

Vid mitten av 1700-talet startades tillverkning av pigment i större skala. Nu utnyttjades söndervittrat rödmull som bildats av varpmalm som inte innehöll tillräckliga mängder råkoppar eller metaller för utvinning.

Vid 1800-talets början var rödfärgade hus så vanliga att det inte längre förknippades med hög social ställning. Det blev alltmer en billig färg för gårdshus och uthus.

Falu Rödfärg

Namnet Falu Rödfärg är lagligt skyddat och får endast användas på färg med pigment från Falu gruva. Varumärket garanterar att innehållet är Falu Rödfärg.

Pigmenthalten i Falu Rödfärg är minst 18 viktprocent i handstrykningsfärg och minst 15 viktprocent i sprutmålningsfärg. Halten linolja skall vara 8 viktprocent. Falu Ljusröd Rödfärg tillverkas även utan linolja

Falu Rödfärg innehåller pigment från Falu gruvans mineralisering. Av kopparfattig malm, som vittrat under lång tid, bildas "rödmull", som förutom koppar innehåller en sällsynt sammansättning av järnockra, kiselsyra och zink, som tillsammans har en viss konserverande verkan på trä vid normal väderlek.

Mullen tvättas, siktas och bränns för att sedan malas till ett fint pigment som kokas till färdig färg. Resultatet är en färg med vacker matt yta, ett öppet färgskikt med grova kiselsyrakristaller som bryter och reflekterar ljusets strålar. Beroende på hur mycket rödmullen hettas upp kan kulören bli ljusare eller mörkare. Prov från gamla pigment från 1700-1800-talet har visat att äldre rödfärgen var av ett ljusare slag. I varmt kvällsljus blir den röda färgen intensiv, nästan självlysande.

Rödfärgens kulör ges av järnoxiden (Fe_2O_3). Bindemedlet i slamfärg består huvudsakligen av stärkelseklister. En redning av finmalet råg- eller vetemjöl är det vanligaste. Idag innehåller färdigkokt rödfärg också upp till 8% kokt linolja som då också fungerar som bindemedel. Med tiden bryts mjölklistret ner och då kvarstår bara pigmentet som, om färgen saknar linoljan, vittrar och börjar smeta. Pigmentet sitter väldigt länge kvar mekaniskt i en ojämn sågad träyta och utgör skydd mot nedbrytning.

Slamfärgens viktigaste egenskap är att träunderlaget kan andas. Färgen släpper in väta men tillåter samtidigt underlaget att torka ut. Färgen åldras genom att den vittrar eller tvättas bort av väder och vind. Ommålningen är enkel. Ytan borstas, en eventuell tvättning och så på med ett nytt lager färg. Färgen kan med fördel målas när den är varm.

Egentillverkad rödfärg

Det går att koka sin egen rödfärg genom att köpa rödfärgspigment och följa nedanstående recept (precis som förr varierar recepten från person till person):

1 kg pigment ger 5-6 liter färg som räcker till cirka 20 kvm målad yta. I 50 liter kokande vatten löses 2 kg järnvitriol och 2-2,5 rågmjöl. Efter 15 minuters sjudning tillsättes 8 kg rödfärgspigment som får koka tillsammans i minst en halv och upp till fyra timmar.

Recept på rödfärg som räcker till sisådär 100 kvm torpvägg.

Koka upp 25 liter vatten och håll i 1 kg järnvitriol. Rör ut 1,3 fint rågmjöl i en liter kallt vatten och se till att det inte klumpar sig. Häll i mjölsmeten i grytan. Koka upp igen och låt puttra under omrörning i tjugo minuter. Tillsätt 4 kg rödfärgspigment under fortsatt omrörning. Låt alltihop koka upp igen och puttra en kvart.

KÄLLOR:

Drejjer, Clas m.fl., Arkitekter om färg & måleri, Byggförlaget, 1992.

Hidemark, Ove m.fl., Så renoveras torp & gårdar, ICA bokförlag 1997.

Swanberg, Lena Katarina, Torpdrömmar, Forum 2002.

<http://www.falurodfarg.com>

Jan Gustafson-Berge

Tillägg skrivet av malarmaster, Målarvärd Ulf Larsson, Vislanda

"billig" rödfärg, piratkopior.

Orginalet, dvs den slamfärg som innehåller pigment från Falun känns igen på loggan på burken.

Övriga på marknaden kör oftast med vanligt järnoxidpigment. i något fall med pigmentet engelskt rött.

De har inte alls samma egenskaper som originalet då de saknar de mineraler som finns i originalpigmentet. Denna blandning är ju komplex och lär vara svår att imitera. Därför sker åldrandet olika. Piratkopiorna får andra kulörer efter tid med inslag av blåtoner och i fallet engelskt rött med inslag av violett. Det växer dessutom mer på dessa kopior då de saknar just de ingredienser som finns i originalet..

Däremot är det inte någon större skillnad på övriga kulörer, t.ex svart, ockergul (oxidgul) m.fl som nu finns på marknaden .

Det gemensamma här är istället att det växer lika bra oavsett fabrikat.

Så är du ute efter kvalite och vill ha röd skall du välja Falu rödfärg. Den finns i originalkulören Falu Ljus och den senare komna (runt 1950) Falu rödfärg.

Har du ett hus byggt tidigare än 1950 och vill ha originalkulören är det alltså Falu Ljus som gäller.

Målning med slamfärg: på nytt trä behövs oftast två strykningar. Första strykningen utförs med rödfärg spädd med 10% vatten, andra direkt från burk. Färgen skall arbetas in i virket, undvik att det blir tjocka lager, de kommer att krackelera vid torkning och regna bort. En relativt styv pensel är idealet. Den gamla penseln hornsugga är mkt lämplig.

Gammal fasad borstas med en piazzavakvast eller dylikt. Påväxter desinficeras med lämpligt medel och borstas bort efter tork.

Oftast räcker en strykning.

De flesta fabrikat har en inblandning av linolja (max 8%). Blanda INTE i mer för då förvandlas färgen till oljefärg och ger stora problem nästa gång det skall rödfärgas om.

Vill man byta kulören på slamfärgsfasad till en annan slamfärgskulör gäller att borsta bort så mycket som möjligt av den gamla slamfärgen.

Vill man byta färgtyp, från slamfärg till olja, gäller samma. Dock måste man då veta att fasaden är byggd så att den klarar oljefärg. Det måste finnas en luftspalt bakom fasadbrädan som kan andas. Annars gäller samma som med oljefärg på trären fasad, se under Oljefärg.

Tvärtom går dock inte, en oljefärgsfasad kan aldrig målas med slamfärg då slamfärgen kräver en sågad yta för att fästa.

Likaså är en hyvlad bräda svår att rödfärga, färgen fäster inte utan kommer att regna bort.

Övriga färgtyper bör undvikas på träfasader